

**Modern Türklük
Araştırmaları Dergisi**

Cilt 4, Sayı 3 (Eylül 2007)

Mak. #48, ss. 181-195

Telif Hakkı © Ankara Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Kazakların Boy Örgütlenmesi

Feride Baktıbaykızı Sahipova

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Kazak tarihinde önemli bir yer tutan sosyal örgütlenme Üç Jüz'ün kurulması, Kazak halkının boy, uruk, taife ve millet olarak oluşma süreciyle doğrudan ilgilidir. Jüzler, Kazak Hanlığı ve Kazak halkı ortaya çıkmadan önce kabileler birliği olarak yaşayan Kazak taifelerinin ekonomik ve coğrafi bakımdan özel bir bölgesi olarak XVI. yüzyılın başında oluşmuş ve Kazakistan tarihini inceleyen bilim adamları tarafından Kazak halkı tarihinin bölünmez bir unsuru olarak kabul edilmiştir. 70 yıllık bir Sovyet yönetimi döneminde "halkların eşitliği" sloganıyla Ruslaştırılmaya çalışılmasına rağmen, Kazak halkında uruk, taife ve Jüz geleneği hâlen devam etmektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Kazak, boy, uruk, millet, örgütlenme, Jüz

ABSTRACT

The formation of social organization Three Juz, who taked up an important position in the Kazakh history, directly has tied to the formation tribe, clan and nation of the Kazakh nationality. The Juz's has been fomation at the beginning of the XVIth century, as a special economical and geographical areas of Kazakh tribes, with lived as a Tribes association before appearance of Kazakh khanate and the Kazakh nationality. And now the scientists, who investigate Kazakh history, come to the conclusion that the Kazakh nation history is the integral part of the Kazakh people. Now Kazakh nationality carry own tradition clan, tribes and Juzs, though 70 years of Soviet period with the slogan "equal nationalities" which was special reduce to Russianization.

KEY WORDS

Kazakh history, tribe, clan, nationality, organization, Juz

1. “Kazak”lar: Boy Oluşumu ve Sosyal Örgütlenmesi Üzerine

Çalışmamızda, boy, uruk, taife ve millet olarak oluşma süreciyle doğrudan ilişkisi bakımından, Kazak tarihinde önemli bir yer tutan sosyal örgütlenme Üç Jüz’ün kurulmasının temeli ele alınmıştır.

Günümüzdeki Kazakistan Cumhuriyeti sınırlarında yaşayan taife ve uruklarla ilgili önemli tarihî bilgiler, Tamim ibn Bahr, İbn Hordadbeğ, İbn Fadlan, Kaşgarlı Mahmut, Reşid-ed-din, M. Haydar Dulat, Abulgazi, K. Jalayır ve diğer bilim adamları ve Rus vakanüvislerinin çalışmalarında yer almıştır (Mukanov 1974: 5-13). Kazak Jüzleri hakkındaki ilk yazılı bilgi, 1731 yılında Kazak bozkırında bulunan M. Tevkelev’in İmparatoriçe Anna İoannovna’ya yazdığı raporda geçmiştir. Böylece pek çok bilim adamları ve araştırmacıların ilgisini çekmiş ve farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin, Kazak topraklarının Üç Jüz’e Cungar istilası dönemi (Aristov, 1864: 45) veya “Bulgak dönemi” (Valihanov 1961: 205) sırasında bölünmüş olabileceğine dair bazı fikirler mevcuttur. M. Kafalı (1976: 27), “Bulkak (karışıklık)”ın, Altın Orda’da Özbek Han’ın döneminde 1327-1328 yıllarında meydana geldiğini bildirmiştir. Altın Orda dağıldığı sırada diğer uluslarla birlikte, Altın Orda’dan ilk önce Ulu Jüz, sonra Orta Jüz ve en son Küçük Jüz’ün ayrıldığını bildiren S. Amanjolov (1948: 19-22), Jüz’lerin oluşma sürecinin Tavke Han’ın döneminde sona erdiğini ve Üç Jüz’ün temelinde “Kazak dilinin üç temel ağızı”nın oluştuğunu bildirmiştir. Ayrıca, Kazak halkını oluşturan önemli taifelerin tarihî geçmişi ve onların diğer halklarla ilişkisi hakkında, Kazak halkını 62 veya 92 değil, sadece 26 taifenin oluşturduğunu, onlardan 9’unun (Kanglı, Üysün, Argın, Nayman, Duvlat, Kerey, Alşın, Kıpçak, Merkit) daha Moğol istilâsından önceleri bile çok güçlü bir taife veya taifeler birliği olarak bilindiklerini, ayrıca Kazak taifelerinin ezelden beri has bir Türk kavmi olduğunu ve bu taifelerin Çin, Moğol menşei olabileceğine dair görüşlerin tarih, dil ve antropoloji incelemelerin sonucunda, ancak Ural-Altay dil grubunu destekleyen bilim adamlarının bir tahmini olduğunun tespit edildiğine değinmiştir.

M. Mukanov, Moğol dönemindeki merkezî, sağ kol ve sol kol şeklindeki üçlü askerî bölgesel kurumun, daha sonraları ekonomik, coğrafi ve etnopolitik faktörlere dayanan ve Kazak Hanlığı’nın temelini teşkil eden Jüz şeklindeki etnik bölgesel oluşumun ortaya çıkmasına neden olduğunun altını çizmiştir. Başlangıçta, Büyük Jüz (Yedisu ve Moğolistan’ın esas kısmı) ve Orta Jüz (Merkezî ve Güney Kazakistan’ın bazı bölgeleri)’ün oluştuğu, Küçük Jüz’ün ise, sonradan Altın Orda dağıldığı sırada Batı Kazakistan’da Nogay Orda topraklarında meydana geldiği bilinmektedir. Böylece, Jüz’lerin ortaya çıkmalarının en önemli faktörü olarak da, konar-göçer hayat tarzının yüzyıllarca değişmez kuralı sayılan mevsimlere göre belli bir mera (kışın ‘kıstaw’, ilkbaharda ‘köktew’, yazın ‘caylaw’, sonbaharda ‘küzew’) edinme yolu gösterilmektedir. Mevsimlik göç olgusu dikkate alınarak yürütülen konar-göçer

yaşam şartlarında, her otlığın belli bir sahibi; jüz, taife, uruk, boy ve hane vardı. Her zaman tüm nimetlerden ilk önce zenginlerin yararlanmalarına rağmen, her boy önce uruğunun, sonra taifesinin, daha sonra Jüz'ünün menfaatini korumuştur. Başka bir deyişle, Jüzler, kendi sırasında taifelere, taifeler uruklara, uruklar boylara, boylar obalara bölünmüşlerdir. Ayrıca, bazı taifelerin aile ve askerî ihtiyaçlarından dolayı, Hun döneminden itibaren devam etmekte olan Türk devlet ananesindeki sağ kol ve sol kol tertibiyle, kendi içinde ikili idare muhafaza edilerek yönetilmesine neden olmuştur. Örneğin, Kerey taifesinin Aşamaylı ve Abak; Argın taifesinin Meyram ve Momın, Konrat taifesinin Köktınulı ve Kötenşi olarak ikiye bölünmeleri bu olayın örneklerindedir (Mukanov, 1994: 7; Mukanov, 1998: 20-24). Böylelikle, üçlü sisteme göre yönetilen Jüz kurulumunu, A. Seydimbek (1997: 89), "atlı göçerler uygarlığının devlet olarak oluşmasının ön şartları" ve M. Mukanov (1998: 18) "sınıf toplumunun gelişme aşamaları" şeklinde değerlendirmektedir.

Tarihî açıdan ele alındığında, Kazak, Özbek, Nogay ve Başkurt Türklerinin temelini, Kıpçak, Kañgı, Kırgız, Kıtay, Nayman, Miñ, Kirey (Kirayıt), Argın, Tabın, Barn (Bahrin), Mañgıt, Cagalbaylı, Alçın, Salcıyut, Calayır, Koñrat ve başka urukların müşterek unsurlarının oluşturduğu bilinmektedir (Amanjolov, 1954: 85; Togan, 1981: 29). Çalışmamızda, 1956-1973 tarihleri arasında yapılan etnografya gezilerinin verileri dikkate alınarak, Kazak Jüz'lerindeki kabile taksimatı, taife//kabile ⊙ boy⊙ uruk⊙ oymak şeklinde gösterilmiştir:

1. Ulu Jüz, on bir kabileden ibarettir. Duvlat, Alban, Calayır, Şapıraştı, Suvan, Kañlı, Sirgeli, Şanıskılı, İstı, Oşaktı, Sarı Üysün. Kurulduğu sıralarda, Ulu Jüz'ün yerleşim alanını, Jongar Alatav'nın beldeleri, Balkaş gölünün güney tarafı (Yedisu) ve Çu nehrinin kuzey kıyılarından Sır-Derya havzasına kadar uzanan coğrafi ortam ve iklim şartları çok uygun verimli topraklar oluşturmuştur (Mukanov 1994: 6).

2. Orta Jüz, altı kabileden ibarettir: Kerey, Nayman, Argın, Kıpçak, Koñrat, Uvak. Kurulduğu sıralarda, Orta Jüz yerleşim alanını, Tarbagatay sırtlarının güneyinden başlayarak, Balkaş gölü, Sarısu nehrinin baş tarafı, Karatav dağları ve kuzeyde Güney Sibiryaya ovalarına kadar uzanan geniş topraklar oluşturmuştur. Batıdaki sınırlarını ise, Torgay nehrinin baş tarafından Obagan nehrine kadar, Doğu'da, Güney Altay'dan başlayarak Savir sıradağları ve Zaysan deresi dâhil olmak üzere, Ertis vadisinin güney kıyıları teşkil etmiştir. Bu bölgenin kışlakları, çok sert bir şekilde esen rüzgârdan iyi korunan verimli yaylalar gerektirmiştir. Orta Jüz'ün toprakları, suyu bol Ertiş, Esil gibi nehirler, Zaysan ve Markaköl gölleri, Kökşetav gölleri, vadiler ve dağ beldelerindeki yaylalardan ibarettir (Mukanov 1994: 6).

3) Küçük Jüz // Kişi Jüz, üç büyük kabileden ibarettir: Alımulı (Alımoğlu), Bayulı (Bayoğlu), Jetiru (Yedi uruğ). Küçük Jüz toprakları, güneyde Sır-Derya ve Üstürt vadileri ve Hazar Denizi'nin doğu kıyılarından başlayarak, kuzeyde Jayık, Irgız, Embi, Tobıl ve birçok küçük nehir ve göllerin vadilerini kapsamıştır. Küçük Jüz'ün yerleşim

alanı, farklı özelliklere sahiptir. Örneğin, Jayık ve Tobıl nehirleri havzasındaki vadiler verimli yaylaları oluşturmuşsa, Üstürt vadisinde su ihtiyacı vardır. Sır-Derya havzası yine bol sulu, Karakum, Kızılkum tamamen çöl bozkırlardan ibarettir (Mukanov 1994: 6-7).

Her hangi bir tarihî kavramın temelini, belli bir milletin, taifenin, uruğun veya şahsın hayat tecrübesi, amaçları, moral ve töre (etik/anane) normları oluşturmaktadır. Kazakların boy oluşumunda, eski tarihlerden beri millî sözlü tarih olarak yedi yaştan yetmiş yaşa kadar herkesin bilmesi gereken vazgeçilmez vazifesi sayılan şecere çok önemlidir. A. Seydimbek (1997: 94)'in "Bozkırın Şifahî (Sözlü) Tarihnamesi" (BŞT, /Dalalaık Auızşa Tarihname - DAT/) olarak değerlendirdiği şecere, Sovyetler Birliği döneminde, Komünist Parti ideolojisine aykırı gerekçesiyle Hükümet tarafından "istememesine" rağmen, halkın hatırından hiçbir zaman silinmeyen ve nesiller arası bağlantı rolüne devam eden Kazak halkının millî geleneklerindedir. "Bir kişinin veya bir ailenin en uzak atasından başlayarak bütün kollarını belirten çizelge, soy ağacı, soy kütüğü, hayat ağacı" (Türkçe Sözlük 1998: 2080) olarak tanımlanan Arapça kökenli 'şecere' kelimesini M. Mukanov (1998: 6)'un nitelendirdiği gibi, kısaca "atalar → şimdiki nesil → gelecek nesil" şeklinde de kullanabiliriz. Kazak şeceresi aile, sülale, uruk, taife ve tarihî belgeler temelinde kurulmuştur.

Kazakların şecerecilik kabiliyetini, "millî kabiliyet" olarak değerlendiren A. Seydimbek, onların şecereci olmalarını ve tarihî şuurunun canlılığını, halkın yüzyıllardır konar-göçer hayat tarzında yaşamalarıyla bağdaştırmaktadır. Çünkü şecere, göçebe toplumundaki her Kazak için denizcinin elindeki pusula gibi ihtiyaçlarından olmuştur. Her konar-göçer Kazak Türkü, akrabalık – kanlık sistemini söyleyebilmeyi, yaşamının norm, moral ve etik ölçütü olarak bilmıştır. Böyle bir geleneğin bozulmadan muhafaza edilmesine, her Kazak Türkü'nün kendinden başlayarak yedi atasına kadar sayabilmesi neden olmuştur. Bu doğrultuda, aile eğitiminin önemli bir parçasını oluşturan "yedi ata (yedi göbek)" sürecinin, milletin etnik biyoloji ve etnik medenî bütünlüğünü sağlayan muhteşem bir yapısı olarak dikkate alınması öngörülmektedir. Kazak Türkleri dâhil, tüm konar-göçer halklarında oluşan geleneğe göre, "yedi ata (yedi göbek)" doldurulmadan akrabalar arasında kız alınmaz veya verilmez. Bu geleneği bozan insan, milletin savunma teşekkülünü bozmaya çalışan şahıs olarak sert bir şekilde cezalandırılmış ve ceza olarak da uruktan dışlanması bile yeterli sayılmıştır. Yani, bozkır sakinleri için "yedi ata" geleneğini korumak değişmez kanun, yaşamının "aletine" dönüşen bir ihtiyaç sayılmıştır. Yedi atasını bilen her göçer, binlerce kilometre alanda serbest dolaşabilmiş ve kendini akrabalarının ortasında gibi hissetmiştir. Böylece, "yedi ata" süreci, yapısının oldukça basit olmasına rağmen, etnik bakımdan bir bütünlük sağlamasıyla oldukça güçlü bir tesiri olmuştur. Bu yüzden "yedi ata" süreci, sadece yedi kuşağı hafızasında tutma, kız alma ve kız verme gibi bir yönlü düşünülmemektedir. Çünkü araları yedi ataya

ulaşan ve büyüyen atalar, bir uruk oluşturmak için bir tören düzenlemişlerdir. Törene yedi uruktan yedi kişiyi çağırıp alacalı ipin üzerinden geçirmiş ve boz renk bir yalın kesip bir atadan çıktığımızı unutmayalım diye parmaklarını kana batırmışlar ve yeni oymağın (uruğun) uran (parola), damga ve enini belirlemişlerdir. A.Seydimbek, böyle bir geleneği, “bozkır halkının Yasa’sına göre, “yedi ata”yı dolduran kuşağın uruk statüsünü alması” şeklinde değerlendirmektedir. Böylece, konar-göçer toplum yapısında sadece yedi atasını değil, tüm halkla ilgili ayrıntılı söyleyebilmek, her Kazak’ın tarihî bilgisinin daima genişlemesine de aracı olmuştur. Dolayısıyla, Bozkır Şifahî Tarihnamesi (BŞT), 1) uzun süre aklında tutma; 2) kendi aralarında karşılaştırma fırsatının bolluğundan dolayı pek çok değişikliğe uğramama ve 3) yalın bilgilerin oluşmamasına neden olmuştur. BŞT geleneğinin sayesinde halkın tarihî belleği, çok eski dönemlere ait hatıraları günümüze kadar koruyabilmektedir.

Yeni urukların oluşmasına, birkaç hanımın olması, dul hanımla evlenme, ölen ağabeyinin karısıyla evlenme, dünlük gibi millî örf-âdetlerin de etkisi olmuştur. “Yedi ata” süreci sonucu meydana gelen gelenek, töre, moral ve etik normlar, millî hayat ananesinin özelliğini oluşturmuştur. Kazak Türklerinde oldukça bol rastlanan akrabalık adları ve Kazak şecereciliğinin arasında oluşan bağlantıdan dolayı, akraba adları belli bir derecede şecere terimleri olarak da bilinmektedir. Böylece, halkın tarihî anlayışındaki şecereciliğin önemi, sadece bir kronik veya kişi adlarının listesi olmayıp akraba bağlarını da incelemeye dayanmaktadır. Kazakların, toplumda kendilerini yalnız hissetmemelerinin nedenlerinden biri, uruk, boy, kabile, Jüz veya tüm Kazakların arasından mutlaka bir akraba bulabileceğine güvenmesindedir. Çünkü, akrabalık ilişkileri, toplumdaki tüm hayatî gelenekleri düzenleyerek bir Yasa seviyesine yükselmiştir. Bu yüzden de akrabalık ilişkilerini bozan insanları vurmada, öldürmede, bulunduğu ortam ona “elden giden”, “gelenekleri bozan”, “karabet”, “jetesiz”, “mangürt” diye ayıplamışlardır. Konar-göçer toplumunda yetişen bir şahıs için bundan ağır ceza olmamıştır. Yani, akrabalık ilişkilerini mutlaka muhafaza etmek, onun için “yedi ata”sını bilip şecere dağıtabilmek Kazak geleneğinde hayatî önem taşımış ve “Yedi atasını bilmeyen öksüzlüğün işaretidir” veya “Yedi atasını bilen çocuk yedi yurdu düşünür” gibi atasözlerinin çıkmasına neden olmuştur (Seydimbek 1997: 94-103).

Böylece, şecere, Kazak toplumunun aile ve akrabalık ilişkilerinin, evlilik, miras hakları gibi pek çok alanlarının sosyal ve norm düzenleyicisi olmuştur. Yüzyıllar öncesi oluşan şecereler, her şecereci tarafından yenilenecek, günümüze kadar ulaşmıştır. Şecerelerde bazı meşhur şahıslarla ilgili veya etnolojik bilgiler içeren pek çok önemli kanıtlara da rastlanmaktadır. Bu durum, şecerelerin ne zaman ve kimlerin tarafından yazılmaya başladığına dair soru işaretini ortaya çıkarmaktadır. Şifahî ve yazılı türleri mevcut olan Kazak şecereleri, nesir ve nazım şeklinde bilinmektedir. “Şecere” kelimesinin bir Arapça kelime olmasından dolayı, hayat ağacının yazılması,

dünya ve dünyanın ortaya çıkması, Müslüman mitleriyle bağdaştırılmıştır. Bu yüzden Kazak arasına hoca ve mollalar tarafından dağıtılan sözlü şecerelerin Âdem Baba, Nuh peygamber, Anes sahabe ve başka da şahıslarla başlanmasına neden olmuştur. Böylece, tarih sahnesine İslâm dininden çok önceleri çıkan şahısların isimlerine de “çoja”, “sopı”, “sahaba”, “molla” adları eklenmiştir. VII. yüzyılda Türklerin, Yafes’in nesilleri olduğuna dair Araplar tarafından yazılan ilk şecereleriyle birlikte Türk geneolojisinin yazılı şekli ortaya çıkmıştır. VIII. yüzyıldan itibaren Türklerin menşei Oğuz Han’la bağdaştıran sözlü şecereler, Kaşgarlı Mahmut, Reşid-ad-din, Abul-Gazi ve başkalarının eserlerinde ele alınmıştır. Bu doğrultuda, A. Seydimbek, BŞT’nin belli bir ideolojinin tesiriyle yazılan vakayinamelere nazaran daha gerçekçi olduğunu ve son bin yıl civarında Orta Asya’da tarihî edebiyatların oluşmasında büyük tesiri olduğunu kaydetmektedir (Mukanov 1998: 26-28; Seydimbek 1997: 104-106).

Kazak halkının manevî değeri ve halkın mirası sayılıp genel olarak sözlü şekilde bilinen şecere, M.Haydar Dulat’ın Tarih-i Raşidi, K. Jalayır’ın Cami-at Tavarih, Ş. Valihanov’un Ulu Jüz Şeceresi, Ş. Kudayberdiuli, N. Navşabayulı, M. Şormanulı, A. Niyazov, A.Bokeyulı, M. Köpeyulı ve diğerlerinin değerli eserlerinde yazılı şekilde ele alınmış ve bu eserlerin bazıları Ekim Devrimi’nden önce yayımlanmıştır. XX. yüzyılın 20’li yıllarında şecereyle ilgili ilk inceleme çalışmaları yapılmaya başlamıştır. Bu doğrultudaki ilk çalışmalardan, Sankt-Petersburg Enstitüsü’nden demir yol mühendisliği mesleğini edinmesine rağmen, Kazak tarihiyle ilgili önemli eserler veren M. Tınışpayulı (1879-1938)’nin, 1925 yılında Taşkent’te yayımladığı “Kazak Halkının Tarihine Katı Materyaldar” adlı kitabı olmuştur. Daha sonra M. Akınjanov (1957), Kazaktın Tegi Turalı, Almatı) ve S. Amanjolov tarafından araştırılan bu konu, özel olarak, V. Vostrov ve M. Mukanov’un 1968 yılında “Kazaktardın Ruv Kuramı men Konistanuvı” ve M. Mukanov’un 1974 yılında “Orta Jüz Kazaktarının Etnikalık Kuramı men Konistanuvı” adlı Rusça yayımladıkları önemli eserlerinde ele alınmış ve milliyetçilik ile urukçuluğu artıran önemsiz bir inceleme olarak eleştirilmiştir (Beysenbayulı 1990: 6).

Günümüzde Kazak Türkleriyle ilgili şecerelerin birbirinden farklı çeşitli nüshaları vardır. Bu durum, şecerelerin kendi yaşadığı dönemle ilgili yeni bilgiler eklemelerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, buna her şecerinin kendi sülâlesini önemli isimlere yaklaştırmak istemeleri de dâhildir. Genel olarak, Âdem Baba, Nuh Peygamber, Anes Baba’dan başlanan şecereler, Kazak ve Arapları akraba olarak göstermektedir. Zira, Anes Baba’dan sonra Alaş, Alaş’tan Jayılhan ve Seyilhan doğmuştur. Jayılhan neslinden gelen Abilhayır’dan ise, Kazakların Üç Jüz’ünün ataları, Akarıs, Janarıs ve Bekarıs doğmuş şeklinde devam etmektedir. Bilimsel araştırmalarda, Kazak Türkleri’nin peygamberlerden değil, Kazak soy ağacının, Saka, Hun, Üysün, Kök Türk, Türgeş, Karluk, Kıpçak, Altın Orda, Kök Orda devletlerini oluşturan Türk halklarından oluştuğu kanıtlanmıştır. Bu yüzden tarihî belgeler ve

sözlü şecereyi karşılaştırarak, gerçek tarihi ortaya koymak, bilim adamlarının önemli görevlerinden sayılmaktadır (Beysenbayulı 1990: 8-9; Seydimbek 1997: 39).

2. Yeni ve Modern Dönem Kazak Boy Örgütlenmeleri

2.1. XIX.-XX. Yüzyıllardaki Durum

Kazak topraklarını idaresi altına alan Çarlık Rusyası, çok geçmeden bu yeni toprakların yönetimini düzenleme ve halktan vergi toplama meselesini ele almıştır. Bu doğrultuda, Rus Hükümeti, belli bir taife ve uruğun geleneksel yerleşim alanlarını, yüzyıllarca oluşan göç hareketini muhafaza ederek, konar-göçer toplumun örf-âdetleri ve geleneklerine dayanmayı düşünmüştür. Fakat, kendi kalelerine yerleştirdikleri sakinlere toprak verme faaliyetleri öncelik kazanmıştır. Böylece, başlangıçta Kazak halkını yönetmek için Orta Jüz'de "okrug", Küçük Jüz'de "distantsiya" (mesafe) diye adlandırdıkları bir sistem bulmuşlardır. Bu yeni sistem Kazak topraklarını istilâcılarının lehine almanın ilk adımı olmuştur (Mukanov 1994: 22-23).

Ancak, yerel halk tarafından düzenlenen ayaklanmalar, Çarlık Hükümeti'nin daha farklı yönetim şekline geçmesini gerektirmiştir. Bu yüzden, Bozkır halkını tamamen ele geçirmeyi hedefleyen Çarlık Hükümeti, önceleri uygulanan "okrug" sistemini kaldırmış ve yerine vilayet şeklinde yönetim sistemini uygulamaya başlamıştır. Böylece, 1854 yılında başlayan bu faaliyet, 25 Mart 1891 tarihinde "Akmola, Semey, Jedisu, Oral ve Torgay Vilayetlerinin Yönetilmesiyle İlgili Kural"ın yürürlüğe girmesiyle birlikte, tamamen Genel Rus sistemine geçiş yapılmıştır. Bu "Kurala" göre, her vilayet kazalara, kazalar volostlara (her volost: 2000 hane), volostlar köylere (her köy: 200 hane) bölünmüştür. "Kural"ların yürürlüğe konulmasından dolayı, urukluk yapısının belirtileri olarak bilinen sultan ve beyler tarafından yönetilen idarî sistem ortadan kaldırılmıştır. Kazak toprakları, devlet mülkü olarak tanınmış ve göçerlere toplumun iyiliği için uzun vadeli kullanabilme şartıyla verilmiştir. Yeni sisteme göre, Ulu Jüz Kazakları, Jedisu Vilayeti'ni ve Sır-Derya Vilayeti'nin Şımkent ve Almatı kazalarını; Orta Jüz Kazakları, Akmola ve Semey Vilayetleri'ni, Torgay ve Jedisu Vilayetleri'nin birkaç bölgesini; Küçük Jüz Kazakları, Oral ve Torgay Vilayetlerini, Hazar Dışı Vilayeti'nin Mangışlak kazasını, Bökey Ordasını, Sır-Derya Vilayeti'nin Kazalı ve Perovsk kazalarını oluşturmuştur (Mukanov 1994: 33-36).

Böylece, XIX. yüzyılda, Çarlık Hükümeti tarafından uygulanan askerî kaleler ve yeniden yerleştirme siyaseti, Sovyet döneminde farklı faaliyetlerle devam ederek, neticesinde bazı Kazak kabile ve uruklarının ata yurdundan göç etmelerine neden olmuştur. Kazak taife ve uruklarıyla ilgili M. Tınışpayev'in XX. yüzyılın başındaki 1917 yılına ait verilerine göre, bu dönemde kabile ve uruk sayısı bakımından önde

gelen Ulu Jüz taifeleri 1.320.000 (%25) kişi, Orta Jüz taifeleri 2.220.000 (%41) kişi, Küçük Jüz taifeleri 1.820.000 (%34) kişi ve dünyadaki Kazakların toplam sayısı 5.360.000 (%100) kişi olarak gösterilmiştir. "Ulu Jüz" adının ortaya çıkış nedeninin, kabilelerinin sayısı bakımından en kalabalık bir Jüz olduğu için verildiğini bildiren M. Tatimov, Ulu Jüz'ü 11 kabile, Orta Jüz'ü 6 kabile, Küçük Jüz'ü 3 kabile ve Kazak halkının toplamını 20 kabilenin oluşturduğunu bildirmiştir. M.Tınışpayev'in verilerine göre, bu kabilelerin içinde en kalabalık olanı, sırasıyla on iki ata Bayulu, Argın, Nayman, altı ata Alim, Jetiru, Dulat ve diğerleri gelmektedir. Tatimov, Cungarla savaşan "Aktaban şubırındı", Ekim Devrimi'nden sonraki iç savaş yılları, açlık ve kızıl sürgün yıllarında Üç Jüz'ün tamamının da çok büyük kayıplar verdiğini (Bkz. Tablo 1.) bildirmiştir. Ayrıca, 1993 yılının ortasında dünyadaki Kazak halkının toplam sayısının 11.000.000'ü oluşturduğunu ve 3.300.000 (%30)'ü Ulu Jüz'ün; 4.800.000 (%44)'ü Orta Jüz'ün ve 2.900.000 (%26)'ü Küçük Jüz'ün kuşakları olduğunu zikretmiştir (Tatimov 1992: 120-123; Tatimov 1993: 42-44).

Tablo 1. Kazak Halkının Çeşitli Dönemlerdeki Artma veya Azalma Durumunu Bildiren Tarihi Seyri (tahminleriyle birlikte)

	Toplam Sayısı (bin kişi)	Yıllık Ortalama Azalması (-), Artması (+) (%)	Yıllık Ortalama Azalması (-), Artması (+) (bin kişi)
1465 yıl ¹	1.100.000		
1723 yıl ²	3.330.000	+ % 0,8	+ 9.000
1725 yıl	2.222.000	- % 16,8	- 554.000
1845 yıl ³	3.600.000	+ % 0,5	+11.000
1900 yıl	5.000.000	+ % 0,7	+ 25.000
1916 yıl ⁴	5.650.000	+ % 0,8	+ 41.000

¹ Kazak halkının ilk millî devleti, Kazak Hanlığı'nın teşekkül etmesi ve güçlenmesi. Alaş ulusunun Kazak milleti olarak yeniden oluşmaya başlaması...

² Büyümekte olan Kazak halkının karşılaştığı ilk büyük istilâ "Aktaban Şubırındı, Alka Köl Sulama"nın başlaması. Bu iki yıllık zor dönem, 258 yıl boyunca büyümekte olan Kazak halkının sayısını yarıya indirmiş ve demografik bakımdan 128 yıl geriye götürmüştür.

³Kazak topraklarının Çarlık Rusya tarafından istilâsının sonlarına doğru yaklaşması. ... Tamamen verimsiz topraklara itilen ve yaşam şartları eskisine göre daha da zorlaşan göçer toplumda, halkın doğal artış hızı yurtlanmış halklara nazaran 2-3 kat yavaşlamaya başlamıştır.

⁴ Demografik bakımdan yavaş da olsa gelişmekte olan Kazak halkı için yeni bir "otuz yıllık felaket" (1916-1945.yıllar) başlamıştır. ... Onun içinde, 1916-1922 tarihleri arasında: Şubat ve Ekim Devrimleri ve onların devamında gelen Millî Kurtuluş Hareketi ve açlık. 1931-1933 tarihleri arasında: kolektifleştirme dönemindeki açlık. 1941-1945 tarihleri arasında: II. Dünya Savaşı. 1930-1945 tarihleri arasında: demografik afetlerin neticesinde Kazak halkının sayısı 3.500.000 kişiye azalmıştır.

1921 yıl	4.800.000	- % 3,0	- 170.000
1931 yıl ⁵	5.450.000	+ % 1,3	+ 65.000
1933 yıl	3.400.000	- % 12,5	- 683.000
1941 yıl ⁶	3.750.000	+ % 1,3	+ 44.000
1945 yıl	3.150.000	- % 4,0	- 150.000
1950 yıl	3.460.000	+ % 2,0	+ 62.000
1960 yıl	4.470.000	+ % 3,0	+ 101.000
1970 yıl ⁷	6.280.000	+ % 4,0	+ 180.000
1980 yıl	7.990.000	+ % 2,7	+ 171.000
1990 yıl	10.000.000	+ % 2,5	+ 200.000
2000 yıl ⁸	12.300.000	+ % 2,3	+ 230.000
2015 yıl	15.000.000	+ % 1,5	+ 180.000
2040 yıl ⁹	18.500.000	+ % 0,9	+ 140.000
2090 yıl	23.000.000	+ % 0,5	+ 90.000
2165 yıl	25.500.000	+ % 0,8	+ 47.000
2300 yıl ¹⁰	30.000.000	+ % 0,1	+ 26.000
2500 yıl	33.000.000	+ % 0,05	+ 15.000

Kaynak: Tatimov, 1992: s. 80-86.

Kazak millî dilinin oluşması ve ağız özelliklerinin ortaya çıkması gibi konuları ele

⁵ Merkezden gelen bir emir üzerine yapılan yapay açlık, Kazak halkı için bir soykırım olmuştur. Bu dönemde Kazakistan'da olan "kırmızı soykırım" son yılları Goloşekin Katliamı olarak adlandırılarak kendi siyasî adını almıştır. ... Bu halk trajedisi, halk sayısını 110 yıl kadar geriye götürmüştür.

⁶ II. Dünya Savaşı, doğrudan ve yan etkileri ile Kazak halkının sayısını yine 600.000 kişiye azaltmış ve halk hayatında yaşanan büyük demografik afetlerin sonuncusu olmuştur.

⁷ Demografik bakımdan büyüme, bir küresel süreç olarak Kazak halkına II. Dünya savaşı bitince gelmiştir. ...Fakat, onun gücü son 25 yıl boyunca gerçekleşen eksiklikleri tamamlamakla gitmiştir (bu sırada demografik afet gerçekleşmeyen Orta Asya halkları kendi sayılarını iki kat artırmışlardır).

⁸ 1990'lı yılın ortasında dünyadaki Kazakların toplam sayısı 10.000.000 kişiye ulaşmıştır. Güçlü demografik büyüme neticesinde 1945-2000 yılları arasındaki meyveli dönemde Kazak halkı sayı bakımından dört kat artacaktır. Bu dönem, halk tarihinde Kazak demografisinin gerçek anlamdaki altın dönemi sayılmalıdır.

⁹ XXI. yüzyılın başında doğumun azalması ve ölüm seviyesinin oldukça artmasından dolayı, Kazak halkının doğal artış hızı yavaşlayacak, Kazak halkı sayı bakımından 15.000.000 kişiye ulaşacaktır. Bu yıllarda, Kazakistan'daki toplam nüfus sayısının üçte ikisini Kazakların kendileri oluşturacak ve dünyadaki Kazaklar anavatanı Kazakistan'a dönmüş olacaktır.

¹⁰ Gelecekte Kazaklar da şimdiki gelişmiş devletlerdeki gibi doğal artış hızını durduracaktır. ... Kazakların demografik potansiyel imkânı, gelecekte günümüze nazaran daha üç kat büyüebileceğini göstermektedir.

aldıkları çalışmalarında, Kazak halkını oluşturan taife ve urukların çok önemli olduğunu kaydeden Kazak diyalektologları (Doskarayev 1963: 147; Bolatov 1990: 39), diyalektoloji gezileri sırasında, gittikleri bölgenin etnik yapısıyla ilgili de bilgiler toplamıştır. Örneğin, J. Doskarayev (1962: 8), bazı ağız olaylarının eski uruk ve taife dillerinin farklılıklarından kaynaklanabileceğini ileri sürerek, kaynak kişinin hangi taife ve uruktan olduğunu mutlaka dikkate alınması gerektiği fikrini sunmuştur.

Böylece, Batı Kazakistan bölgesine yapılan gezilerde, Ural Vilayeti'nin Jimpiti (şu an Sırım – F.S.) ve Çapayev ilçelerini Jetiru ve Bayulı kabileleri (Sarıbayev 1962: 21), Rusya Federasyonu'na bağlı Orenburg Vilayeti'nin Adamov ilçesindeki Kazak etnik grubunu Jetiru kabilesinin Jagalbaylı ve Tama urukları (Nakisbekov 1962: 104) ve Aktöbe Vilayeti'nin Karabutak ilçesini Alimulı kabilesinin (Bekturov 1963: 239) oluşturdukları tespit edilmiştir. Merkezî Kazakistan bölgesine yapılan gezilerde ise, Karagandı Vilayeti, Ulıtav ilçesini, yoğun olarak, Nayman kabilesinin Baltalı ve Baganalı urukları ve Kıpçak ile Argın kabilelerinin bazı uruklarının (Doskarayev 1960: 161) teşkil ettiği öğrenilmiştir. Güney Kazakistan bölgesine yapılan geziler sonucunda Jambıl Vilayeti'nin Kökterek, Çu ve Lugovoy (şu an Kulan – F.S.) ilçelerinde, Ulu Jüz'ün Sarı Üsün ve Şımır uruklarıyla birlikte Orta Jüz'ün Argın ve Kıpçak kabilelerinin bazı urukları (Nakisbekov 1960: 125), Jambıl Vilayeti'nin Sarısu ilçesinde, yine Ulu Jüz uruklarıyla birlikte Küçük Jüz'ün Jetiru kabilesinin Tama ve Jagalbaylı urukları ve Orta Jüz'ün bazı urukları (Omarbekov 1963: 232), güney bölgeye sınırdaş Özbekistan'a bağlı Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti'nin Takta-Köpir ve Moynak ilçelerinde yaşayan Kazak etnik grubunu, Kazakistan'ın Batı bölgelerinden göç eden Bayulı, Alimulı ve Jetiru kabilelerinin uruklarının (Kurşjanov 1963: 151) oluşturdukları belirlenmiştir. Doğu Kazakistan bölgesine yapılan gezilerde, Doğu Kazakistan Vilayeti'ni yoğun olarak Nayman kabilesinin oluşturduğu, örneğin, Kökpekti ve Aksuvat (şu an Tarbagatay – F.S.), Zaysan ve Tarbagatay ilçelerinde Nayman kabilesinin Karakerey uruğu (Bolatov, 1960: 75), Markaköl ve Katonkaragay ilçelerinde Nayman kabilesinin Karatay uruğu, nadir olarak da Kerey kabilesi urukları (Bolatov, 1963: 190; Aralbayev, Bekturov, 1963: 272), Semey Vilayeti (şu an Doğu Kazakistan'a dahil – F.S.)'nin Ürjar, Makanşı (şu an Ürjar'a dahil – F.S.) (Bekturganov 1962: 132) ve Ayagöz (Bolatov 1990: 39) ilçelerinde de Nayman kabilesi uruklarının yaşadıkları hakkında bilgiler elde edilmiştir.

Böylece, diyalektolojik geziler sayısının yetersiz olmasına rağmen, elde edilen bu sınırlı bilgilerin sayesinde, Kazak Jüz'lerinin XX. yüzyılda hâlen yoğun olarak başlangıçta oluştukları yerleşim alanlarında yaşamakta olduklarını görebilmekteyiz. Bazı bölgelerde farklı Jüz uruklarının bir arada rastlanması ise, ülke dışı ve içindeki çeşitli etkenlerden dolayı ortaya çıkmıştır.

2.2. Bugünkü Durum

Kazak Jüzleri'nin oluştuğu yerleşim alanlarını günümüzdeki idarî ve bölgesel bakımdan ele aldığımızda, **Ulu Jüz** topraklarını, Almatı, Taldıkorgan (şu an Almatı – F.S.) ve Jambıl vilayetleri ve Güney Kazakistan'ın bazı kısımları; **Orta Jüz** topraklarını, Doğu Kazakistan, Semey (şu an Doğu Kazakistan – F.S.), Pavlodar, Kuzey Kazakistan, Akmola, Karagandı, Jezkazgan (şu an Karagandı – F.S.) vilayetleri, Kostanay vilayetinin kuzey ve doğu kısmı ve Torgay (şu an Kostanay – F.S.) vilayetinin bazı kısımları; **Küçük Jüz** topraklarını ise, Kızılorda, Batı Kazakistan, Oral, Kostanay vilayetleri ve Güney Kazakistan vilayetinin kuzeybatı kısmı ve Torgay vilayetinin güneybatı kısmı kapsamakta olduğunu görmekteyiz (Mukanov 1994: 6-7). Ayrıca, Orta Jüz'ün Konırat kabilesi, günümüzde Güney Kazakistan Vilayeti'nin Şavildir, Türkistan, Arıs ve Sozak ilçelerinde yaşamaktadırlar (Mukanov 1974: 64).

Sonuç olarak, günümüzde Kazakların Jüz, taife ve uruk sorma geleneğinin hâlen devam etmekte olduğunu bildirerek, bu konudaki Kazakistan bilim adamlarının görüşlerini vermekteyiz. Demograf, bilim adamı M.Tatimov, gölgesinden korkan bazı insanların, bu geleneği gericiğin belgesi olarak görmekte ve çocuklara böyle bir olumsuz terbiye vererek, zaten bir araya gelememekte olan Kazak halkının, böylece herkes kendi uruğuna çekildiği zaman birleşmekten daha çok dağılacağını düşünmekte olduklarına değinmiştir. Kendi fikrini ise, Kazak uruklarının günümüzdeki pasaportla aynı görevi üstlendiği; uruğunu bilmenin, uruğa bölünmek değil, kökünü, tarihini, ata seçeresini bilmek olduğu ve bunun ayıp olmadığı; çünkü her Kazak uruğunun yerleşim alanı belli olduğundan, uruğu söylendiği zaman, o adamın coğrafyası ve kim olduğunun altında yazılmış gibi olacağı; okuma ve yazması olmadığı dönemlerde, Kazakların kendi tarihini gelecek nesillere hafızasında tutarak ulaştırdıkları; kökü ve uruğunu söyledikleri zaman, batıdaki Kırım ve doğudaki Çin Kazaklarının derhal anlayabilmekte oldukları; günümüzde çocukların uruk değil, kendi dedesinden ilerisini bile bilmemekte ve akrabalık ilişkine önem vermemekte oldukları; eskiden Kazakların, yedi ata geçmeden kan bozulacak diye evlenmedikleri ve günümüzde “yedi ata”sını ve akraba olduklarını bilmeyen bazı insanların evlenmekte oldukları; yakın akrabalar arasında evlilikler mevcut olan Tacik ve Özbekler için çok tehlikeli sayılan bu durumun gelecek nesil açısından zararlı olduğu; günümüzdeki, vilayet, ilçe olarak bölünmenin temelinde bir zamanlardaki taife ve uruk birliklerinin yerleşim alanlarının tamamen korunmuş olduğu; uruk, taife ve Jüz birlikleri ile yönetim şeklinin, o dönemdeki Kazak ülkesinin ekonomik, idarî, siyasî ve coğrafi durumlarına da uygun olduğu; uruğunu bilmenin Kazak halkının tarihini öğrenmek olduğu, fakat millet olarak bir araya gelmeye ve halk olarak büyümeye engel olmaması gerektiği; uruğunu bilmemenin ise, tarihini bilmemek olarak sayılacağı şeklinde bildirerek, her Kazak ailesinin duvarında kendi soy ağacının

asılmasının hiç de fazla olmayacağı (Tatimov 1992: 119-125) önerisinde bulunmuştur.

Aynı görüşleri paylaşan tarihçi A. Seydimbek, insan toplumundaki tüm gelişmelerin, geçmişteki hayat tecrübelerinin neticesi olduğundan, ata babaların hayatı ve yaşamlarını unutmamanın, gelecek nesillerin insanî görevi olmakla birlikte, gelişmesinin de garantisi olduğunu; soyu ve uruğuyla ilgili şeceresinden bahsetmekle urukçuluğun canlanmayacağını; eğer Kazak halkı arasında bölücülük gibi olumsuz gelenek ortaya çıkarsa, onun sebebinin günü geçen urukluk toplumundan değil, bunu ortaya çıkaran bugünkü yaşam tarzından aranması gerektiğini; eğer soy ağacını bilmek insanları bölücülüğe iterse, Kazak halkının millet olarak oluşmadan yok olması gerektiğini, fakat öyle olmadığını; “tarih” kavramının sadece geçmişte olan olaylardan oluştuğunu dikkate alarak, Kazak halkının tarihini tanımak ve onun etnik bütünlüğünü öğrenmek için, uruk şeceresi iyice araştırılmadan, belli bir fikir edinilmesinin mümkün olmayacağını; bu doğrultuda, Kazak tarihinin temel ders kitabı olarak, ülke genelinde tüm eğitim kurumlarında şecere dersinin okutulması ve sonuçta, bu devlet siyasetinin bir parçası olması gerektiğini; çünkü tarihini bilmeyen insanın ruhunun zayıf, vatanseverlik duygusunun gelişmemiş ve ideallerinin de ruhsuz olacağını (Seydimbek 1997: 108-109) bildirmiştir.

Tarihçi M. Mukanov, Kazak toplumunun uruk ve taifeler birliğinin, Kazak halkının tarihî aşamalarından olduğunu ve eğer günümüzde bazı insanlar tarafından taife veya Jüz menfaatlerini canlandırma teşebbüsleri kaydediliyorsa, bu halkı kendi çıkarları için kullanan bazı grupların hareketleri olacağının altını çizmiştir. Üstelik, bazı insanların taife tarihiyle ilgili makalelerin, eski dönemleri canlandırmaya yardımcı olacaktır şeklindeki ifadelerinin doğru olmadığı, çünkü Kazak halkının oluştuğu dönemden düne kadar süregelen, üstelik toplum hayatı, uruk ve taife yapısıyla belirlenen Kazak tarihinin geniş bir katmanını oluşturan bir taife tarihinin mevcut olduğu; her taife tarihinin tarihî bir vakayiname ve taifelerin vakayinameleri bir araya getirildiğinde, oluştuğu günden düne kadarki halk tarihinin ortaya çıkacağı; halk tarihinin, bütün bir sistem, etnik, sosyal, medenî, dinî, siyasî, askerî gibi süreçlerin toplamı olduğu; bu yüzden halk olarak oluşmadaki etnik süreçlerin aşamaları ve halk tarihindeki ilerideki süreçlerle ilgili sorularına ancak bilimsel bir tanım olan etnogenezin cevap verebileceği; halk tarihinin tüm aşamasında taife tarihi ile birlikte geliştiği; taife tarihini, halk tarihinin bilimsel araştırmalarından çıkarmanın mümkün olmayacağı (Mukanov, 1998: 5) görüşündedir.

Eskiden Kazakların uruk ve taifeye bölünmeleri, herkese ortak hayat geleneği olduğundan, o dönemlerde uruk dışı kalanların olmadığını bildiren yazar K. Jumadilov, Kazak uruklarının hiçbir zaman kendilerini diğerlerinden üstün görmediklerine, aksine, misafir ne kadar uzaktan gelirse, o kadar saygı gördüğüne; Kazak topraklarında uruklar arasında tartışmaları arttıran Çarlık Hükümeti'nin istilâ siyaseti olduğuna; özellikle, *bolis* seçimi ve halk arasında partilerin ortaya çıkması

döneminde urukların arasının oldukça açıldığına, yedi ata konusunda yedi atasını bilen insanın, halkının en az iki asırlık tarihinden haberi olacağına ve nesiller arası bağı güçlendireceğine ve halk arasındaki “evlenmek istersen, kızı yedi ata ve yedi nehri geçerek al” deyimindeki, “yedi ata”nın kan uzaklığını, “yedi nehir”in anne sütü uzaklığını bildirdiğine (Jumadilov 2000: 28-29) değinmiştir.

Mesleği zootehni mühendisi olmasına rağmen, 1947 yılından itibaren şecere toplama işiyle ilgilenen Z. Sadıbekov, aksakalların çocuklarına urukları öğrettikleri zaman, onların araları bozulsun değil, bir araya gelsin diye öğrettiklerini; efsane şeklinde olmasına rağmen, şecerenin esas amacının, Kazak halkının tarihiyle ilgili bilgi vermekle birlikte, onların akrabalık, birlik, kahramanlık gibi özelliklerinin herkes tarafından bilinmesini sağlamaya, kan temizliğini muhafaza etmeye çok önem verdiğini ve eğer bu amacından dönmüşse, onun sorumlusunun uruk veya şecere değil, farklı dönemlerde kendi menfaatine kullanan bazı şahıslar olduğunu ve halkın bundan sorumlu tutulmaması gerektiğini bildirmiştir. Ayrıca, artık urukları urukçulukla karıştıranlara karşılık vermenin ve çocukları Sovyet veya Rus geleneğinde değil, milli terbiye vererek eğitmenin zamanı geldiğini kaydederek Kazak halkı yaşadığı sürece urukların da mutlaka devam edeceği ve urukların bulunduğu yerlerde şecerenin de mutlaka olacağı; yakın dönemde bu faaliyeti ortadan kaldıracak bir gücün çıkamayacağı; bunu Sovyet Hükümeti yöneticilerinin de başaramadıklarını; artık urukları kimse değiştiremeyeceğinden dolayı o şekilde tanınması gerektiği; Kazak taife ve uruklarının, halkın yaşam tarzının bölünmez parçaları olduğu; Kazak şeceresi, uruk (atanın) adı, kökü, nesilleri ve kan temizliğini koruma mesafesi (yani, evlenemeyeceği yeri) gibi dört temel soruya cevap vermekte olduğu; bu yüzden Kazak halkı uruklarıyla ilgili tüm şecerelerin tekrar bir gözden geçirilmesi gerektiği (Sadıbekov 1994: 6-29) fikrini ileri sürmüştür.

Böylece, Kazak Jüzleri'nin, başlangıçta Tanrı'ya inançları nedeniyle, daha sonra göçer hayat tarzında gelişip göçebe toplumunun coğrafi, idarî-bölgesel ve ekonomik-medenî özelliklerinden dolayı ortaya çıkan bir yapı olduğu bilinmektedir. A. Seydimbek (1997: 93-94), Üç Jüz'ün en önemli rolü olarak, onun bir siyasî ve sosyal bütünlüğün, devlet birliğinin, bozkır demokrasisinin örneği olduğunu ve konar-göçer hayat tarzında ortaya çıkan devletlerin kendine özgü özelliklerini yakından tanımaya imkân tanıttığını ve bu güne kadar Avrupa örneğindeki devlet yapısına benzemediğinden dolayı, Avrasya göçerlerini sadece bir tatifeler birliği olarak düşünenlerin görüşlerinin tek taraflı olduklarını ortaya koyduklarını bildirmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, Kazakistan tarihini inceleyen bilim adamları tarafından Kazak halkı tarihinin bölünmez bir unsuru olarak kabul edilen Jüz'lerin, “Kazak Hanlığı ve Kazak

halkı ortaya çıkmadan önce kabileler birliği olarak yaşayan Kazak taifelerinin ekonomik ve coğrafi bakımdan özel bir bölgesi" olarak XVI. yüzyılın başında oluştuğu ve 'Jüz' kelimesinin "kısm", "taraf" anlamlarını verdiği (Mukanov 1974: 26) konusunda bir fikir birliğine varıldığını söyleyebiliriz. Böylece, 70 yıllık bir Sovyet yönetimi döneminde "halkların eşitliği" sloganıyla Ruslaştırılmaya çalışılmasına rağmen, Kazak halkının tarihî süreç aşamalarında bölünmez bir parçası olan uruk, taife ve Jüz geleneği hâlen devam etmekte olduğunu kaydetmeliyiz. Halk şuurundan zorla çıkartılmaya çalışılan ve tarih, etnografya ve dilbilim çalışmalarında çok değerli bir kaynak olabilecek Kazak uruklarının nüfus sayımının yapılması, gelecekte gerçekleşmesi beklenen en önemli çalışmalardandır kanaatindeyiz.

Kaynaklar

- AMANJOLOV S. (1948) Ob osnovnih problemah kazahskoy diyalektologii. *Vestnik AN KazSSR*, № 7 (40), Haziran, 18-28.
- AMANJOLOV S. (1954) Nekotoriye svedeniya o drevnih plemennih diyalektah kazahskogo yazıka. *İzvestiya AN KazSSR, Seriya Filologii i İskusstvovedeniya*, Vıp. 1-2, 83-100.
- ARALBAYEV J., BEKTUROV Ş. (1963) Markaköl jane Katonkarağay Ekspeditsiyasının maretyaldarınan. *Kazak Tiliniñ Tarihi men Diyalektologiyasınıñ Maseleleri*, 5, Almatı: Ğılım, 272-279.
- ARİSTOV A. (1894) Opıt viyasneniya sostava kirgiz-kazahov Bol'soy Ordı i karakirgizov. *Jıvaya Starına*, Vıp. 3-4.
- BEKTURGANOV E. (1962) Ürjar, Makaanşı diyalektologiyalık ekspeditsiyasının materyaldarınan. *Kazak Tiliniñ Tarihi men Diyalektologiyasınıñ Maseleleri*, 4, Almatı: Ğılım, 131-141.
- BEKTUROV Ş. (1963) Karabutak avdanında turatın kazaktardın tilindegi keybir ereşelikter tuvralı. *Kazak Tiliniñ Tarihi men Diyalektologiyasınıñ Maseleleri*, 5, Almatı: Ğılım, 239-242.
- BEYSENBAJULI J. (1994) *Kazak şejiresi*, Almatı: Atamura.
- BOLATOV J. (1960) Semey Oblısı, Kökpekti, Aksuvat Avdandarında Turatın Kazaktardın Tilindegi Keybir Diyalektilik Ereşelikter Tuvralı, *Kazak Tiliniñ Tarihi men Diyalektologiyasınıñ Maseleleri*, 3, Almatı, Ğılım, 72-113.
- BOLATOV J. (1963) Şığıs Kazakstan Oblısı, Bol'senarım Selolik Avdanında Turatın Kazaktar Tilindegi Jergilikti Ereşelikter Turalı. *Kazak Tiliniñ Tarihi men Diyalektologiyasınıñ Maseleleri*, 5, Almatı: Ğılım, 177-230.
- BOLATOV J. (1990) Kitaydan Kelgen Kazaktar Tilindegi Jergilikti Ereşelikter. *Kazak Tilindegi Aymaktık Ereşelikter*, Almatı: Ğılım, 38-51.
- DOSKARAYEV J. (1960) Ulıtav, Jezkazgan Ekspeditsiya Otryadının Jumısı Tuvralı. *Kazak Tiliniñ Tarihi men Diyalektologiyasınıñ Maseleleri*, 3, Almatı: Ğılım, 161-168.
- DOSKARAYEV J. (1962) Diyalektilik Ereşelikterdi Jıynau Jumısınıñ Programması. *Kazak Tiliniñ Tarihi men Diyalektologiyasınıñ Maseleleri*, 4, Almatı: Ğılım, 5-20.
- DOSKARAYEV J. (1963) Keybir Fonetikalık Kubılıstar Jayında. *Kazak Tiliniñ Tarihi men Diyalektologiyasınıñ Maseleleri*, 5, Almatı: Ğılım, 141-150.
- JUMADİLOV K. (2000) *Kalm Elim, Kazağım...*, Almatı: Kazakstan.
- KAFALI M. (1976) *Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- KURİŞJANOV A. (1963) Karakalpak Muhtar SSC'inde Turatın Kazaktardın Tilindegi Keybir Ereşelikter. *Kazak Tiliniñ Tarihi men Diyalektologiyasınıñ Maseleleri*, 5, Almatı: Ğılım, 151-176.
- MUKANOV M. (1974) *Etničeskiy Sostav i Rasselenye Kazahov Srednego Juza*, Alma-Ata: Nauka.
- MUKANOV M. (1994) *Kazak Jerinin Tarihi*, Almatı: Atamura.
- MUKANOV M. (1998) *İz İstoričeskogo Proşlogo (Rodoslovnaya Plemen Kerey i Uvak)*, Almatı: Kazahstan.
- NAKİSBEKOV O. (1960) Şu Govornın Keybir Leksikalık Ereşelikteri. *Kazak Tiliniñ Tarihi men Diyalektologiyasınıñ Maseleleri*, 3, Almatı: Ğılım, 125-160.
- NAKİSBEKOV O. (1962) Orınbor Oblısın Adamov, Börte Awdandarında Turatın Kazaqtardın Tilindegi Keybir Jergilikli Til Ereşelikteri. *Kazak Tiliniñ Tarihi men Diyalektologiyasınıñ Maseleleri*, 4, Almatı: Ğılım, 104-130.
- OMARBEKOV S. (1963) İz Nablyudenii Nad Yazıkom Kazahov Sarsuskogo Rayona. *Kazak Tiliniñ Tarihi men Diyalektologiyasınıñ Maseleleri*, 5, Almatı: Ğılım, 231-238.
- SADİBEKOV Z. (1994) *Kazak Şejiresi*, Taşkent: Uzbekiston.
- SARİBAYEV Ş. (1962) Batus Kazakstan Ekspeditsiyasınıñ Materyaldarınan, *Kazak Tiliniñ Tarihi men Diyalektologiyasınıñ Maseleleri*, 4, Almatı: Ğılım, 21-30.
- SEYDİMBEK A. (1997) *Kazak Alemi. Etnomadeni Payımdaw (Oku Kuralı)*, Almatı: Sanat.
- TATİMOV M. (1992) *Halıknama Nemese San men Sana: Demografiñ Oy Tolğanıstarı*, Almatı: Jazuwşı.
- TATİMOV M. (1993) *Kazak Alemi: Kazaktın Sanı Kañsa? Kazak Kaşan, Kaydan Kuwılğan jane Atılğan?*, Almatı: Atamura.
- TOGAN A.Zeki Velidi (1981) *Bugünkü Türkili Türkistan ve Yakın Tarihi, (Batı ve Kuzey Türkistan)*, I, 2. Baskı, İstanbul: Enderun Yayınları.
- Türkçe Sözlük*, I-II. cilt, 2.Baskı, Ankara: TDK, 1998.
- VALİHANOV Ş. (1961) *Sobraniye Soçinenii*, Tom 1, Alma-Ata.

Feride Baktıbaykızı Sahipova

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı doktora öğrencisi.

Adres: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü 06100 Sıhhiye ANKARA / TÜRKİYE

E-posta: feridebakybai@yahoo.com

Yazı bilgisi :

Alındığı tarih: 15 Ağustos 2007

Yayına kabul edildiği tarih: 7 Eylül 2007

E-yayın tarihi: 2 Ekim 2007

Çıktı sayfa sayısı:15

Kaynak sayısı: 30